

Tatjana Radojević

PRIKAZ: *SLOVENKY* Životné príbehy Sloveniek vo Vojvodine

pr. Jarmila Hodoličová, Anna Jašková, Antónia Ferková, Anna Šilerová

Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Nový Sad, 2014 (II izd.)

Drugo, dopunjeno izdanje *Slovenky* izašlo je posle jedanaest godina od prvog izdanja na slovačkom jeziku i namenjeno je prvenstveno pripadnicima i pripadnicama slovačke zajednice u Vojvodini. Knjiga je nastala na osnovu rezultata rada na projektu „Životne priče žena u Vojvodini“ u Udruženju „Ženske studije i istraživanja“ (ŽSI) započetog 1998. godine. Na sakupljanju ovog empirijskog materijala učestvovala je grupa studentkinja ŽSI, uz stručnu koordinaciju Svenke Savić i Veronike Mitro. Cilj projekta je afirmacija potencijala, znanja, duhovnosti i iskustva *starijih* žena iz jedne nacionalne zajednice u Vojvodini, a dobijeni podaci su životne priče starijih Slovačkinja koje svedoče o tome kako su pojedini događaji iz šire društvene sredine uticali na njihove živote.

Knjiga je strukturirana iz nekoliko delova. Nakon „Uvoda drugom dopunjenom izdanju“¹(5), slede autorski tekstovi Jarmile Hodolič „Nastanak slovačkog ženskog pokreta u Vojvodini“ (6-12) i Svenke Savić „O istraživanju Ženskih studija u 2013. godini“ (13-24), a potom sledi najveći deo knjige - životne priče 13 Slovačkinja iz raznih mesta u Vojvodini (25-215). Sledi „Rečnik objašnjenja nekih izraza korišćenih u slovačkom dijalektu vojvođanskih Slovačaka“ (216-218) namenjen Slovačcima i Slovačkinjama koji objašnjava (uglavnom) srbizme i druge izraze u dijalektu jezika vojvođanskih Slovačaka. Za one iz većinskog naroda, koji žele više da doznaju o slovačkoj nacionalnoj zajednici u Vojvodini, sledi autorski tekst na srpskom jeziku „Slovaci u Vojvodini“ (219-232), Antonije Ferko, Veronike Mitro i Svenke Savić, a kratkim biografijama saradnica na izradi knjige kompletiraju se informacije za čitaoce i čitateljke knjige (233-235).

Knjiga *Slovenky* objedinjuje 13 životnih priča starijih Slovačkinja rođenih na teritoriji Vojvodine u 20. veku između 1918. i 1939. godine (izložene hronološkim redosledom rođenja), iz: Kisača, Novog Sada, Bačkog Petrovca, Kovačice, Gložana, Pivnice i Stare Pazove. Kako navode istraživačice, „prvi put su životne priče Slovačkinja ovako predstavljene javnosti“ što bi trebalo da bude podsticaj za buduće sistematsko sakupljanje individualnih svedočenja i drugih uzrasnih grupa žena, kao mogući izvor ženske istorije (*Slovenky* Ferkova, Mitro, Savić 2014, 232).

¹Uvodni tekst piše Milina Sklabinska tadašnja direktorka Zavoda za kulturu vojvođanskih Slovačaka koja danas živi u Slovačkoj gde je doktorirala i radi u Kancelariji za Slovačke u dijaspori. Na kraju su tekstovi na srpskom jeziku, u tekstu »Slovaci u Vojvodini« prenet je predgovor prvom izdanju (2003), sledi tekst Aktivizam Slovačkinja (sažetak teksta „Nastanak slovačkog ženskog pokreta u Vojvodini“) i „O istraživanjima Ženskih studija“, a za njim biografije saradnica: Antonije Ferkove, Jarmile Hodoličove, Ane Jaškove, Ane Šilerove i Veronike Mitro.(ovde citate i naslove u knjizi dajem u prevodu na srpski jezik T.R.)

U autorskom tekstu, Jarmila Hodolič² daje osnovne informacije o slovačkoj zajednici u Vojvodini. Prvi Slovaci su došli u Donju zemlju (u Vojvodinu) još u 18. veku (1745) na veleposed u Futogu (kod Novog Sada) u tadašnjoj austrougarskoj monarhiji, da bi do početka 20. veka naselili celu Vojvodinu. I posle toliko godina uspeali su da sačuvaju svoje bitne nacionalne osobenosti zahvaljujući dobroj organizovanosti u široj zajednici: Matici slovačke, nedeljniku *Narodno jedinstvo*, godišnjaku *Narodni kalendar*, ali i udruženjima čehoslovačkih žena.

Nastanak slovačkog ženskog pokreta u Vojvodini autorka vezuje za period posle Prvog svetskog rata, tačnije nakon održane Velike skupštine (novembra 1918) na kojoj je osnovana nova državna zajednica Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS). Tada počinju aktivnosti Slovakinja i Čehinja na osnivanju svojih nacionalnih institucija i organizacija. Prva lokalna udruženja su u Novom Sadu i Kovačici (Dečji dom) u 1920. godini, a Centralno udruženje čehoslovačkih žena u SHS, po ugledu na slovačko udruženje *Živena*³, počinje sa radom 1921. godine u Novom Sadu.

Tokom 12 godina aktivistkinje šire mrežu otvaranjem podružnica (sa najmanje 12 članica) u raznim mestima Vojvodine, a sa ciljem da kulturno i duhovno obrazuju Slovakinke koje žive na selu. Udruženje je posebno napredovalo za vreme predsednice Eržike Mičatek⁴, aktivno na kulturnom i prosvetnom planu. Na socijalnom planu ističe se akcija zaštite služavki Slovakinja (mladih i neiskusnih devojaka pred udaju) u Beogradu od stereotipa i negativnog predstavljanja⁵ u javnosti, kao i sakupljanje priloga za Slovački dečji dom u Kovačici. Centralno udruženje čehoslovačkih žena u Kraljevini SHS prestalo je sa radom pre Drugog svetskog rata. Iako je relativno kratko trajalo, vredno je upoznati se sa životom i radom aktivistkinja Udruženja na poboljšanju položaja slovačkih žena na selu, naročito sa aktivnostima Eržike Mičatek, istaknutom borkinjom za prava žena (Stojaković i Kresoja 2014, 35), budući da se u 2021. obeležava stogodišnjica od osnivanja udruženja (1921-2021).

Autorski tekst „O istraživanju Ženskih studija u 2013. godini“ Svenka Savić počinje rezultatom istraživanja Multikulturalizam i žene u Vojvodini: koliko nas sopstveno mišljenje, sputano stereotipima, sprečava da vidimo druge (u ovom slučaju Slovakinke). Metodom slobodnih asocijacija sakuplja odgovore na jednostavno pitanje: *Šta Ti je prva asocijacija kad kažem Slovakinja?* (Savić, 2002) studentkinja iz većinskog naroda koje studiraju srpski jezik. Na osnovu 100 odgovora formira nekoliko kategorija o ustaljenom (stereotipnom) shvatanju o Slovakinjama i konstatuje dominantno pozitivne stereotipe po karakteristikim osobinama i nacionalnoj nošnji, ličnom poznanstvu. Slovakinja ulazi u naše porodice bilo kao osoba koja nas hrani ('pravi dobar sir koji nam prodaje na pijaci', 'sveža

²Jarmila Hodoličova je redovna profesorka slovačkog jezika (u penziji) na Odseku za slovakistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

³*Živena* predstavlja slovensku boginju plodnosti (ženski princip), ali i naziv prvog nacionalnog, danas najstarijeg ženskog udruženje u Slovačkoj osnovanog 1869. godine sa kojim su Slovakinke iz Vojvodini intenzivno sarađivale. https://zivena.net/?page_id=67

⁴Eržika Mičatek (1872-1951), književnica i aktivistkinja Ženskog pokreta, predstavnik slovačkog i vojvođanskog kulturnog kruga. Zaslužna je za zalaganje da se mladim Slovakinjama iz raznih mesta Vojvodine, koje služe u Beogradu "odobri za devojčice u službi u Beogradu jedno odeljenje u nekoj od škola da bi nedeljom posle podne mogle da se okupe radi vaspitno-obrazovnog rada".

⁵Pripovetka autora B.Lazića *Tragedija Erže Orgovanu* u „Politici“ iz 1930. godine govori o mladoj Slovakinjici sa sela i njenom moralnom posrnuću u velikom gradu.

jaja' i 'ima divne paprike'), ili 'čuva našu decu' i 'sprema stan' (spremačica, domaćica). Zaključuje da je Slovakinja „višestruko upletena u porodični život mnogih žena iz većinskog naroda koje o njoj imaju vrlo pozitivno mišljenje“ (str.221).

Životnu priču (*oral history*) čine različiti metodološki pristupi koji objašnjavaju najrazličitija pitanja života zajednice u određenom okruženju, vremenu i prostoru. Za razliku od pojedinih metoda koje se fokusiraju samo na određeni segment životnog ciklusa osobe (u zavisnosti od pitanja na koje se želi istraživanjem odgovoriti na osnovu prikupljenih podataka), životna priča obuhvata ceo život.

Saradnice ŽSI su same odabirale da razgovaraju sa 13 starijih Slovakinja, nekada se ispitivačica i žena nisu poznavale, ali su imale zajedničke poznanike, ili su ranije živele u istoj sredini, te su se povremeno viđale. Razgovor je bio na jeziku koji je žena odabrala: maternji ili jezik sredine (srpski). Razgovor je vođen na osnovu poluplaniranog upitnika, a ukupno istraživanje se odvija u šest osnovnih istraživačkih faza.

Pokazuje se da je svaka životna priča Slovakinja jedinstvena i neponovljiva, sagledana njenim očima. Zahvaljujući konkretnim pitanjima može se stvoriti slika iz raznih oblasti i perioda života ovih žena i sačiniti zajedničke karakteristike za većinu (pa i za moju baku - Zuzanu, 1921, iz Bačkog Petrovca). Otuda su sve priče važne za zajednicu slovačkih žena u regionu Vojvodine za period socijalističke izgradnje društva u Jugoslaviji. Detinjstvo je najbezbriznije doba života, bez obaveza (ali je kratko trajalo jer su devojčice počinjale sa radom već oko sedme godine). Devojčice su završavale četvorogodišnje, petogodišnje, ili šestogodišnje školovanje i najčešće nisu dalje odlazile da se obrazuju van svoga mesta (Marka, str. 25). Mladost je bila sa ustaljenim pravilima: sa trinaest godina počele su da „idu među mlade“ – leti na igranke, zimi na prela i na sankanje. Trudile su se da imaju veliki broj sukanja i marama, što je podatak o ekonomskom statusu porodice. Iako su se udavale mlade, sa 16-18 godina, same su birale svog budućeg muža. Na venčanju je bio prestiž imati što veći i viši ukras na glavi⁶ (Maria, 27). Nakon udaje odlaze u mladoženjinu kuću i donose miraz - spavaću sobu sa punim ormanima peškira i posteljine (Ana, 43). Imale su malo dece (zbog teškog rada?) (Ana, 48). Imale su lepe brakove (Ana, 97). Sve vreme, od detinjstva radile su mnogo i dugo: na njivama, kao nadničarke ili na sezonskim poslovima. Čak i žene iz bogatih porodica, koje su imale nadničare, radile su zajedno sa njima. Slobodnog vremena nije bilo, sem nedeljom kada se nije radilo, tada bi pristavile bogatiji ručak i odlazile na službu u crkvu (Ana, 45). Prodavale su na pijaci svoje proizvode ili ono što su same (na)pravile kako bi došle do sopstvenih finansijskih sredstava. Zimi, kad nije bilo posla u polju, tkale su i bavile se ručnim radom. Slovakinja ne pominju strahote ratova (na primer, mobilizaciju muškaraca kada ostaju same) i sav posao je na njima (Maria, 28), niti političke događaje, kakav je naprimer konfiskacija zemlje u Vojvodini (Ana, 181) i odlazak u zatvor (50% konfiskovanih u Srbiji, 25% u Vojvodini u odnosu na celu Jugoslaviju). Deca bogatijih seljaka (kulaka) trpe diskriminaciju (Ana, 185). Takođe, ne pričaju puno ni o problemima u porodici, na primer, alkoholizam kod muškaraca je vrlo prisutna pojava (Terezia, 157). Poznata je činjenica da je Bački Petrovac je imao najviše kafana po glavi stanovnika u Jugoslaviji. Nadalje, ne pominje se briga oko bolesnih muževa (Marija, 34; Ana, 165). Žene prihvataju loša stanja kao normalna, bez

⁶Slovački- parta.

samosažaljenja, sa verom u Boga (Marija, 35). Čitaju knjige i versku literaturu (Ana, 55). I, na kraju, kažu da su se namučile (Ana, 56), i da bi da odu 'da ne smetaju' (Maria, 36), ali su zadovoljne svojim životom i ne bi ga menjale. Sa otklonom koji daje zrelo životno doba, i ove žene su baš kao i žene iz knjige *Vojvođanke (1917-1931): životne priče* (Savić, 2000) „sposobne za uopštavanje i distancirano sagledavanje vlastitog životnog iskustva, naravno prevashodno u onim životnim domenima koji su najneposrednije uticali na njihov život i život njihove porodice i neposrednog okruženja“ (Pešikan-Ljuštanović 2001, 2).

Mada je ova knjiga značajan kulturni događaj za ukupan ženski pokret u Vojvodini, mogu se sugerisati neke dorade za buduća izdanja, a odnose se uglavnom na uredničke poslove. Izostala je vizuelno-grafička kohezija delova knjige u jedinstvenu celinu, zatim bi dobro došao i prevod na srpski jezik istih tih životnih priča kako bi javnost van slovačke zajednice saznala više o Slovačkinjama iz Vojvodine.

Od velike koristi su informacije o nastanku slovačkog ženskog pokreta u Vojvodini (Aktivizam Slovačkinja je, nažalost, samo sažetak). Dobija se utisak da su u knjizi *Slovenky* dva nezavisna dela knjige - prvi deo o slovačkim intelektualkama sa početka 20. veka (do izbijanja Drugog svetskog rata) i drugi deo o slovačkim ženama sa sela do kraja 20. veka. Nedostatak u povezanosti delova knjige može dovesti do pogrešnog utiska da veza među ovim ženama nije postojala. Ostaje pitanje: da li su aktivistkinje svojim radom i zalaganjem doprinele popravljanju položaja Slovačkinja sledećih generacija.

Životne priče starijih Slovačkinja u ovoj knjizi, objavljene početkom 21. veka, predstavljaju dokument o životu žena iz slovačke zajednice u 20. veku u doba izgradnje zajedničke države (Jugoslavije) i izgradnje socijalizma. Kako status žene bitno određuje položaj i status ženskog deteta, bilo bi interesantno uraditi istraživanje o mlađim Slovačkinjama danas u Vojvodini, aktivnih u 21. veku, da li ponavljaju životne obrasce svojih majki ili se uočavaju promene.

Imamo na umu da su u 21. veku značajno pojačani procesi migracija iz Vojvodine iz manjinskih zajednica u matične države koje su postale članice Evropske unije i time dobile mogućnost za veći izbor profesionalnog napredovanja. Tako, radno sposobne, naročito visoko obrazovane, Slovačkinje odlaze u Slovačku zbog nemogućnosti pronalaska zaposlenja u Vojvodini. Roditelji svoju decu, posle završene osnovne škole, usmeravaju u srednje škole u Slovačku (radi otvaranja mogućnosti za život i rad u inostranstvu), a mlađe Slovačkinje (uz pomoć stipendija) odlaze na dalje visoko školsko usavršavanje van Vojvodine. Samo mali broj Slovačkinja uspeva da se preorijentiše u poslovnom smislu (npr. novinarka napušta medijsku kuću i otvara informativni portal na slovačkom i srpskom jeziku).

Da ne bi, u ovim savremenim procesima migracije i globalizacije, mlađe Slovačkinje zaboravile svoju žensku istoriju, životne priče starijih Slovačkinja upravo tome služe.

Literatura:

Jarmila Hodoličova (2001), *Prvo žensko udruženja Slovačkinja u Vojvodini: povodom 80 godina od osnivanja (1921-2001)*

Helena Međeši (2004), *Životne priče Rusinki*
http://www.zenskestudije.org.rs/prikazi/helena_medjesi_rusinke_2004.pdf 25.04.2020.

Monika Necpalová (2015), *ROZPRÁVAJ MI O SLOVENKÁCH*,
<https://www.slovackizavod.org.rs/izmogugla/pregled/13104> 31.03.2020.

Ljiljana Pešikan-Ljuštanović (2001), *Ženske životne priče*
http://www.zenskestudije.org.rs/prikazi/ljilja_ljustanovic_vojvodjanke.pdf 25.04.2020.

Savić, Svenka ur. (2001), *Vojvodanke (1917-1931): životne priče*, Futura publikacije, Novi Sad

Svenka Savić (2002), *Multikulturalizami žene u Vojvodini: koliko nas sopstveno stereotipno mišljenje sputava da vidimo druge*

Gordana Stojaković i Svetlana Kresoja (2014), *ŽENSKA IMENA NOVOG SADA*, Turistička organizacija Grada Novog Sada, Novi Sad

Ivana Škulecová (2019), *ŽIVENA, SPOLOK SLOVENSKÝCH ŽIEN – ORGANIZÁCIA SPOLKU DO ROKU 1918*
<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Chovanec1/subor/35.pdf> 01.04.2020.